

Emre Aracı

emre.araci@andante.com.tr

ELGAR'IN TÜRKİYE SEYAHATI KİTAPLAŞTI

Yazarımız, geçtiğimiz ay İstanbul Pera Müzesi'nde verdiği Edward Elgar konulu bir konferansta aynı zamanda yeni yayımlanan Elgar Türkiye'de - İngiliz Bestecinin İstanbul ve İzmir Günleri adlı kitabını da tanıttı. Köşesinde Elgar'ın Türkiye'ye yaptığı seyahatleri daha önce de okurlarına farklı vesilelerle aktaran Aracı, konu hakkında bugüne kadar yazdıklarını, nitelikli solist dostlarının da katkısıyla, Pera'daki konferansında bir kez daha paylaşma olanağı buldu.

En tanınmış eseri *Three Men in a Boat* olan İngiliz yazar Jerome K. Jerome "hayatın ilgisi büyük sonuçlarda değil küçük detaylarda yatar" demiş. Kimilerine lüzumsuz ve sıkıcı gözükülebilen o detaylar esasında bir araya getirildiğinde o kadar büyük ve farklı bir tablo çıkabiliyor ki Thames Irmağı'nda, Kingston'dan Oxford'a kadar, üç kahramanının kayık yolculuğunda başarılarına gelenlerden yola çıkarak, zaman zaman da yolundan saparak aktardığı esprili anekdotlardan Jerome 1889'dan bugüne baskısı hiç tükenmeyen bu sevilen kitabında bizleri küçük detayların büyük alemlerine doğru sürüklüyor. Çağdaşı olan Elgar da Jerome'un bu eserini okumak olmalıydı; hatta Leopold Stokowski Piccadilly'deki St. James Kilisesi'nin orguluğunu yaptığı yıllarda, 1904'te Elgar'ın *Salut d'Amour*'unu Jerome'un oyunlarından bir tanesinin arasında idare ettiği tiyatro orkestrasıyla seslendirmişti.

Enigma Varyasyonları'nda yaptığı şakalarla, Shakespeare'in *Falstaff*'ını aynı isimli senfonik şiirinde betimlemesiyle, İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli'nin *Lothair* romanından esinlenerek bisikletine "Mr. Phoebus" adını veren ve sanki Jerome'un romansal yolculuklarını takip edercesine kırsalda uzun bisiklet gezintilerine çıkan Elgar'ı *Andante*'deki köşemde üçüncü defa bir yazıma konuk etmemin sebebi ise daha önceki yazımda onun 1905'te tutmuş olduğu günlüğünün sayfalarında yaptığı İstanbul ve İzmir seyahatinin izini sürmüş olmanın ardından, geçtiğimiz 5 Haziran'da Pera Müzesi'nde bu yolculuğun canlandırılarak kitaba dönüştürüldüğü bir konferans/konserin gerçekleşmiş olmasıyla ilgili.

Mitolojide öküç geçidi anlamına gelmesinden ötürü İstanbul Boğazı'na "Oxford" diyen Elgar'ı İstanbul'da (ya da hayâlindeki Oxford'da) 1905 Eylül'ünde

Sir Edward Elgar

Elgar ve Mr. Phoebus adını verdiği bisikleti

Tarabya'ya doğru bir kayık yolculuğunda yaşadığı karmaşanın içerisinde düşünürken Jerome'un romanını göz önüne getirmemek neredeyse imkânsız gibi: "Saatlerce bekleme ve tartışma. Sonunda Lady

M[aud], Mrs. Craigie ve ben rıhtıma gittik. Orada Büyükelçi'nin kayığı bizi Tarabya'ya götürmek için bekliyordu. Sonunda bütün grup yola çıktık - uşaklar ve bavullar Imogen [yatına] ait başka bir teknede. Bu muhteşem akşamda - güneş ve dalgalar ve gökyüzü - Boğaz'da (Oxford) yukarı seyir - Tarabya'ya kadar".

Elgar'ı Tarabya'da kaldığı ve bugün yerinde Tarabya Oteli'nin bulunduğu Hôtel d'Angleterre'de (Petala) düşünürken, terapi eden güzel havasından dolayı, Therapia adını alan bu Boğaz semtinin en dokunaklı edebi tespitlerinden birini Harold Nicolson'ın *Sweet Waters* adlı romanında bulup okuyarak, bestecinin Boğaz kıyısında neler hissetmiş olabileceğini anlamak biraz olsun mümkün olabiliyor: "Sahilden bir yol gidiyor; dar ve korkulukları olmayan bir yol; zaman zaman o kadar suya yakın ki büyük buharlı gemilerin dalgaları geçen küçük faytonları ıslatıyor; zaman zaman bir burnu keserek yankılı tünel gibi bir kemerin altından geçiyor. Leylak ve sarısalıkm kokusu, keskin ve yanık bir adaçayı kokusu, kızaran tereyağı kokusu, taze kesilmiş selvi odunlarının kokusu, vanilya kokusu, açık drenlerin kokusu. Ve sonunda arkasında alçak tepelerin ve ormanlık bahçelerin bulunduğu Tarabya'ya varılıyor".

Elgar İstanbul'a 25 Eylül 1905 sabahı Avusturya-Lloyd Şirketi'ne ait *Tirol* gemisiyle vardı; tuttuğu hatıra defterine "Muhteşem bir güneş doğuşu ve İstanbul'un minareleri yavaş yavaş sisten çıkmaya başlıyor - harika! harika!" yazdı. Görmüş olduğu bu sisli İstanbul sabahını kendisinden bir sene sonra şehri ziyaret eden, *To the Lighthouse*, *Mrs. Dalloway* ve *Orlando* gibi romanlarında İstanbul'un dokusuna edebi göndermeler yapan Virginia Woolf ise kuvvetli kalemiyle şöyle ölümsüzleştirecekti: "İstanbul'daki en muazzam şey [...] Pera'nın yüksek tepelerinden şehrin çatılarının görünen manzarasıdır. Çünkü sabah-

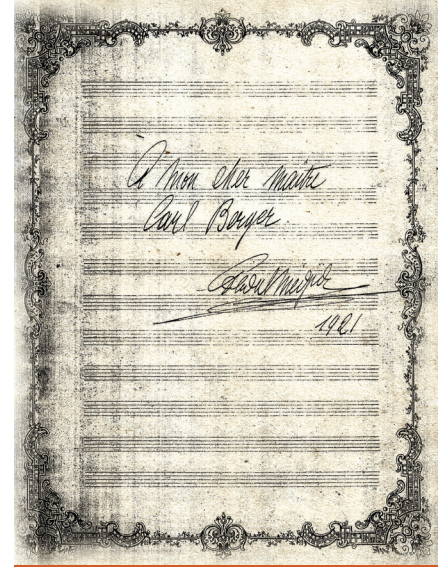
Elgar'ın Tarabya'da kaldığı Hôtel Angleterre (Petala) Therapia

ları sis bir peçe gibi ev ve camilerin hazinelerini kapatır, güneş yükselmeye başladıkça altındaki yığılı kütlenin belli belirsiz ortaya çıkışını görürsünüz. Derken altın bir minare bu yumuşak alaşımın içinden sivrilmeye başlar ve birbirine yapışık bir halde bu değerli malzemenin şekillerini görürsünüz. Ve sis yavaşça çekilmeye başlar; bu parıldayan evlerin zenginliği ve yuvarlak camiler dünyanın sathında belirir. Geniş su yolları gün ışığı gibi parlak bir şekilde aralarından akar. Bu öyle bir manzaradır ki saatlerce seyredebilirsiniz, çünkü o kadar geniş ve aynı zamanda sadedir ki göz her zaman neyi gördüğü konusunda birbirinden farklı yorumlar yapar. İşaret parmağıyla bir noktaya odaklamaya da gerek yoktur. Tabiat, sanat ve cennetin havası bol miktarda ve cömert bir elle aynı oranlarda birbirlerine karıştırılmıştır”.

Bu tasvirler Tefik Fikret'in Sis şiiriyle birlikte aklıma Halife Abdülmecid Efendi'nin Sis tablosunu getirdi. Elgar'ın karşısında beliren İstanbul sabahını *Chanson du Matin* ile canlandıran Cihat Aşkın bu defa Abdülmecid Efendi'nin keman öğretmeni Carl Berger'e ithafen 1921'de

bestelemiş olduğu *Élegie*'sini dokunaklı bir yorumla seslendirdi. Orijinal yazması Cenab ve Şerif Egeli'nin koleksiyonunda bulunan Abdülmecid Efendi'nin bu eserini, her çalışmada andığım, çok kıymetli dostum merhum Semuh Adil bana ilk tanıtmış ve notasını iletmişti.

Halife Abdülmecid Efendi, Sir Edward Elgar, Carl Berger ve *Élegie* arasında nasıl bir bağlantı olabilirdi? Elgar'ın anı defterinde okuduğum sisli bir İstanbul sabahına görsel ararken hatırladığım Abdülmecid Efendi'nin *Sis* tablosu ve onun *Élegie*'si hiç beklenmedik bağlantılar kurgusunu da beraberinde getiriyor ve belki de hayatta hiç bir şeyin tesadüf olmadığını, tesadüf olarak düşündüğümüz olayların da belirli sebeplerden ötürü zamanı geldiğinde hayatımızın akışında, aynen beklenmedik notaların farklı, ama kendine has uyumu olan bir akoru oluşturduğu gibi, ya da sis yavaş yavaş dağılırken netleşmeye başlayan beklenmedik bir manzara gibi ortaya çıktığını gösteriyordu. O akşam Pera Müzesi'nde bulunan 150 kişilik dinleyici grubu arasında bu “enigma”yı çözecek tek bir kişi olduğunu, konferanstan çok az bir

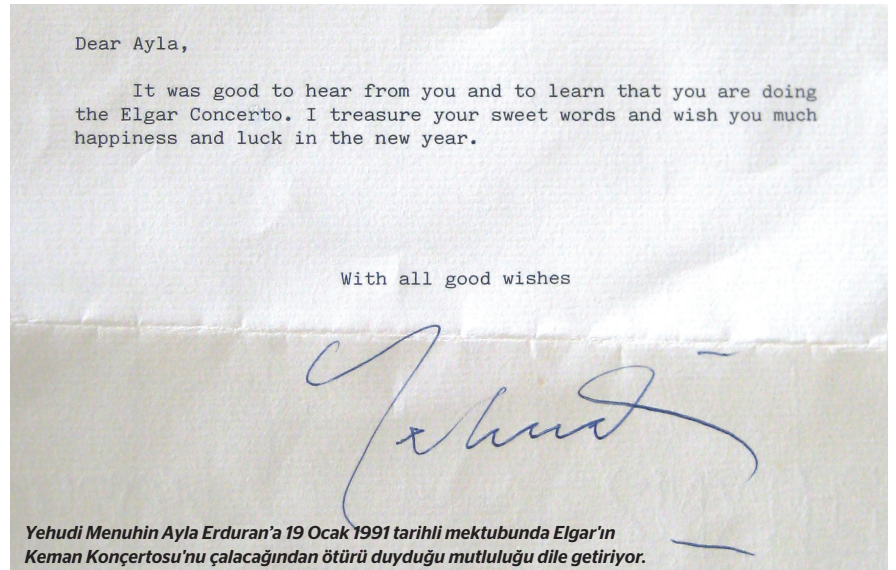
Halife Abdülmecid Efendi'nin keman öğretmeni Carl Berger'e ithaf ettiği *Élegie* (Cenab ve Şerif Egeli)

süre önce Cihat Aşkın'dan öğrenmiştim. Bu kişi, adını anons ettiğim zaman kopan alkış tufanında oturduğu arka sıralardan mütevazı bir şekilde ayağa kalkarak selam veren dünya çapındaki kıymetli keman virtüözümüz Ayla Erduran idi.

Öğrendiğime göre Ayla Hanım Elgar'ın keman konçertosunu Türkiye'de ilk defa seslendirmişti ve Stradivarius kemanını satarak Joseph Szigeti'nin kullandığı Guarnerius yapımı kemani aldıktan sonra ise yepyeni bir eser öğrenmeye karar vermiş ve bu yüzden de Yehudi Menuhin'in kendisinden senelerdir çalmasını istediği Elgar'ın keman konçertosunu öğrenmeye karar vermişti. Benim de bir süre kendisiyle çalıştığım Romanyalı şef Ilarion Ionescu-Galati'nin idaresinde 26 Şubat 1993 tarihinde İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası eşliğinde gerçekleşen bu konser sürecini Ayla Hanım, Evin İlyasoğlu'nun *Ayla'yı Dinler misiniz?* kitabında şöyle anlatıyor: “Guarnerius'la çaldığım eserleri onunla çalmak istemedim. Bu nedenle yeni kemanla yeni bir yapıt çalışmaya başladım. Yepyeni bir gün doğmalıydı benim için.

Halife Abdülmecid Efendi'nin "Sis" tablosu (Aşiyen Müzesi)

Yehudi Menuhin Ayla Erduran'a 19 Ocak 1991 tarihli mektubunda Elgar'ın Keman Konçertosu'nu çalacağından ötürü duyduğu mutluluğu dile getiriyor.

Edward Elgar ve Yehudi Menuhin

Yaşamımın yeni bir evresine giriyordum. Böylece Edward Elgar'ın konçertosu ortaya çıktı. Menuhin bana yazdığı mektuplarla bu konçertoyu çalmam için çok destek olmuştu. Elgar! Çağ başından bir İngiliz besteci. Romantik mi romantik. Dilediğim gibi hayaller kurabiliyordum onun geniş tümceleri içinde. Renk yelpazesinin derinliğinde keşiflere çıkıyordum her çalışımda. Elgar'la acılarımı, hatıralarımı, saplantılarımı onarmaya başlamıştım. Yeni kemanın sesiyle ilk kez çalacağım, üstelik Türkiye'de ilk kez çalınacak olan konçertonun coşkusu beni karanlıklardan kurtarıyordu. Yeni keşiflere çıkmanın heyecanını yaşıyordum”.

Ayla Hanım, Elgar'ın keman konçertosunu Türkiye'de ilk defa seslendirmenin yanı sıra bestecinin öldüğü yıl olan 1934'de doğmuş ve konçertoyu Elgar ile birlikte çalarak kaydeden Menuhin'le de zamanında yakın ahbablık kurmuştu. Konferans öncesi ondan Menuhin'in kendisine aktardığı Elgar'a dair bir anısını dinlemek ise sis perdeleri arasında seçebildiğim anlamlı bağlantılara yepyeni boyutlar kattı. Menuhin 16 yaşında Elgar'la keman konçertosunu çalışırken besteci provayı yarıda keserek at yarışlarına gitmişti; şimdi İstanbul'da Pera Müzesi'nde Elgar'ın Türkiye seyahati kitaplaşırken bu hikâyeler de yerlerini buluyordu. Üstelik Elgar'la olan bu tarihi bağının yanında Ayla Hanım'ın *Élegie*'nin bestecisiyle de önemli bir bağlantısı bulunmaktaydı; zira 4 yaşında ilk keman derslerini Carl Berger'den almaya başlamıştı. “Mösyö Berger, *divan* gibi uzun bir koltukta oturuyor. Kocaman pencereler var odada; ağır kumaşlardan perdelerle örtülü, yere kadar camlar. Koyu kırmızı kumaşla kaplı duvarlarda Macaristan'daki ailesinin fotoğrafları var; eski sararmış resimler”; Ayla Hanım, *Ayla'yı Dinler misiniz?* kitabında kendisine “Matmazel, buyurun bakalım bugün neler çalacaksınız?” diye soran ilk keman öğretmeni Berger'in Narmanlı Yurdu'ndaki dairesini böyle hatırlıyor ve ekliyordu: “Halıdaki mor kenarlı, sarı ortalı çiçekler, iki kırmızıdan sonra tekrarlanıyor. Çiçekle-

Carl Berger ve Ayla Erduran

ri neye göre boyanmışlar acaba? Mor halının parçaları mı? Kaç mor, kaç kırmızı? Benim ayağım kaç çiçek boyudur acaba? Benim ellerim kaç çiçek boyu? Benim kemanım kaç çiçek boyu eder? Annemin sesi kaç çiçek boyu eder? Sigaralar kaç çiçek boyu tüter? Üstümdeki giysi Macaristan'dan getirilmiş. Tıpkı Macar kızları gibi, puf kollu beyaz bir bluzun üstüne büzgülü etekli, kırmızı kadife bir eteklik. Önümde de yine beyaz, fırfırlı kenarlı küçücük bir önlük. Berger Macar ya, ona götürülürken özellikle giydiriyorlar bunları üstüme”.

İstanbul'dan sonra Elgar İzmir'e geçmişti; Ayla Hanım ise konferans günü İzmir'e gitmesi gerekirken son anda programını değiştirerek bizlere katılmıştı. Bu bağlantıları düşünürken Elgar'ın piyano başında Tarabya'daki İngiliz Büyükelçiliği'nin bugün yerinde olmayan yazlık sarayında vermiş olduğu konserde sıra geldi; o konserde Lady Maud Warrender Elgar'ın Op. 37 *Sea Pictures*'ından *In Haven*' ve *Where corals lie*' şarkılarını söylemiş ve besteci ona piyanoda eşlik etmişti. Mezzosoprano Aylin Ateş güzel yorumuyla Lady Maud'u canlandırırken Can Okan ise piyanoda Elgar olmuştu. Can ayrıca Elgar'ın İzmir'i ziyaretinden

ilham bularak bestelemiş olduğu ve ilk defa Gülsin Onay'dan dinlemiş olduğum *In Smyrna* adını taşıyan solo piyano parçasını da başarılı bir yorumla seslendirdi. Eski fotoğraflar, seslendirilen besteler, Elgar'ın amı defterinden okuduğum pasajlar, İngiliz donanmasının İzmir'de çaldığı ve Cihat'ın seslendirdiği *Salut d'Amour*'u dinlerken Elgar'ın İstanbul ve İzmir Günleri adı altında Pera Müzesi Küçük Kitaplar Dizisi'nden Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanan kitabının girişine koyduğum ve doğruluğuna bir kere daha inandığım Percy M. Young'ın *Elgar O. M. A Study of a Musician* kitabından şu sözlerini gözümün önüne getirdim: “Yaşadığımız kolektif çağda insanın - manevi ve yaratıcı bir varlık olarak - iyi ya da kötü, zamanın akışı içerisinde yalnız başına yürümesi sadece kabul edilemez değil, aynı zamanda düşünülemez bir olgudur. Oysa Elgar ve ömürlerini Romantizmin görüşleri çerçevesinde yaşamış olanlar için bu en temel ilkeydi”. Ayla'yı *Dinler misiniz?* kitabının girişinde Behçet Necatigil'in şu mısralarına yer verilmiş olması da acaba bir tesadüf müydü?

“Biraz sabır, küçük çocuk, biraz sabır. Ama, Allah'ın koyduğu yerde, Yıldızlar daima yalnızdır”.

Elgar Türkiye'de İngiliz Bestecinin İstanbul ve İzmir Günleri

“Muhteşem bir güneş doğuşu ve İstanbul'un minareleri yavaş yavaş sisten çıkmaya başlıyor - harika! harika!” - meşhur İngiliz besteci Sir Edward Elgar 25 Eylül 1905'te İstanbul'a gemiyle varışını tuttuğu günlüğüne bu ifadelerle kaydedecekti. Müzik tarihçisi Dr. Emre Aracı İngiliz bestecinin bir asırdan fazla bir zaman önce Türkiye'ye yapmış olduğu bilinmeyen seyahatinin izlerini onun orijinal anı defterinin sayfalarını tarayarak sürdürdü ve bu resimli kitapta Londra'dan İzmir'e Elgar'la birlikte seyahat etti; onu Tarabya'da bir konserde dinledi ve *In Smyrna* adını verdiği solo piyano bestesinin tınılarında yeniden keşfetti”.

Emre Aracı
Pera Müzesi Küçük Kitaplar Dizisi 3
Yayın Yılı: 2014, 108 sayfa
ISBN: 978-605-4642-26-7